

ענין המן

[א]

איסור ליהנות ממעשה ניסים

המפרשים מקשים איך אכלו בני ישראל את המן, הא קיי"ל אסור לאדם ליהנות ממעשה ניסים. מקור הדין הוא מעובדא דאלעזר איש בירתא בתענית (כד,א) שמסופר עליו שכשראהו גבאי צדקה היו מתחבאים ממנו, משום דכל הכסף שהיה אצלו היה נותן להם למטרות צדקה ולא השאיר לעצמו כלום. יום אחד הלך לשוק לקנות נדוניא לבתו וראהו גבאי צדקה ורצו מפניו, רץ אחריהם והכריחם לומר לו שאוספים כסף לחתן יתום ויתומה. נתן להם כל הנדוניא שהכין לבתו והשאיר לעצמו רק זוז אחד, הלך וקנה חיטה בזוז ושם החיטה באוצר החיטים. כששאתו פתח האוצר ראתה שהוא מלא חיטים. אמרה ליה בא וראה מה עשה לך אוהבך (הקב"ה), אמר לה העבודה (לשון שבועה) הרי הן הקדש עליך, ואין לך בהן אלא כאחד מעניי ישראל. ופרש"י הטעם משום דמעשה ניסים הוה ואסור לאדם ליהנות ממעשה ניסים, כדאמר לעיל (כ,ב) "ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו" עכ"ל. וא"כ קשה איך נהנו ישראל מ"מעשה ניסים" של המן.

ובנחל קדומים להגאון החיד"א בפרשתינו תי' דכיון שאמרו ז"ל בשכר "ואקחה פת לחם" (דכתיב גבי אברהם) זכו למן, א"כ מותר ליהנות כיון דהקב"ה עשה הנס בזכות אברהם. ונראה כוונתו דכיון שמבואר ברש"י תענית הנ"ל דכל האיסור הוא בגלל שאם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו, הרי כאן גבי המן אין זה שייך כי לא ינכו מזכיותיהם, משום שקיבלו המן בשכר אמירה של אברהם.

ועל פי זה רצה החיד"א לפרש כמה פסוקים בפרשתינו בדרך דרש. כתיב (שמות ט"ז ט"ו) ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא. ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה. הוא מפרש כך "ויאמרו איש אל אחיו מ"ן הוא", ראשי תיבות מעשה ניסים, "כי לא ידעו מה הוא", אי שרי ליהנות או לא, "ויאמר משה אליהם הוא הלחם", היינו הלחם הידוע דאמרו עליו חז"ל בשכר ואקחה פת לחם זכו למן. וא"כ כיון שזה שכר לאברהם מותר ליהנות, משום שלא ינכו מזכיותיהם.

עוד כתב שם החיד"א דבמדבר לא היה להם מה לאכול, א"כ יש כאן היתר של פיקוח נפש, שדוחה כל התורה, אז בוודאי שמותר היה להם ליהנות ממעשה ניסים. ועוד דכתיב נותן לחם לכל בשר, וכיון דהוא יתברך נתן זה לחיות בוודאי מותר.

ויסוד לזה יש להביא מדברי רש"י בתענית (כד,ב) בעובדא דרב יהודה דיצא לשוק וראה קבוצת אנשים שרצו לקנות פסולת של תמרים, אמר שמע מינא כפנא (רעב) בעלמא, אמר ליה לשמעיה שלוף לי מסאני (תחלוץ לי מנעלי), שלף ליה חד מסאנא ואתא מיטרא, כי מטא למישלף אחרינא אתא אליהו, וא"ל אמר הקב"ה אי שלפת אחרינא מחריבנא לעלמא. אמר רב מרי ברה דבת שמואל אני הייתי ליד נהר פפי וראיתי שהמלחים מלאו ספינה בחול ובנס נהפך לקמח, אתו כולי עלמא לקנות הקמח, אמר להו מהא לא תיזבנון דמעשה ניסים הוא. ופרש"י ובמה שאפשר להתרחק ממעשה ניסים יותר טוב ונכון עכ"ל.

וקשה למה כאן לא נקט רש"י לשון "ואסור לאדם ליהנות ממעשה הניסים", כמו שנקט לעיל בעובדא דאלעזר איש בירתא, רק לשון "יותר טוב ונכון להתרחק במה דאפשר". ויש

לפרש דכאן בעובדא דר' יהודה שהיה רעב בעולם ולא היה מה לאכול והוי ספק פיקו"נ, אז ליכא איסור כלל, רק עדיף להתרחק אם אפשר. משא"כ בעובדא דאלעזר איש ברתא לא היה שום חשש פיקו"נ בדבר, לכן נקט לשון איסור. אבל יש לעיין לפי הסברה האחרונה דכתב החיד"א "ומה גם דכתיב נותן לחם לכל בשר, והוא יתברך נתן זה לחיות". מדוע אמר להו בעובדא דר' יהודה הנ"ל, מהא לא תיזבנון מטעם מעשה ניסים, הא הנס נעשה בשביל זה לחיות.

[ב]

תפילה על נס

והנה בשלחן ערוך (סימן תרפ"ב סעיף א') כתב המחבר כל שמונת ימים אומר על הנסים בברכת המזון בברכת הארץ כו', ואם לא אמר אין מחזירין אותו. וכ' הרמ"א וי"א כששכח על הניסים בברכת המזון, כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו כו'.

ובישועות יעקב שם סק"ב הביא מהתבואות שור (ריש במה מדליקין), שדחה דין זה מהלכה, וטעמו שהרי אין להתפלל שיעשה לו נס. והביא ראיה מש"ס ברכות דאיתא במשנה (נד, א) היתה אשתו מעוברת, ואמר יהי רצון שתלד זכר הרי זה תפילת שוא. והקשו על זה שם (ס, א) וכי לא מועיל תפילה כזה, והרי כתוב גבי לאה, ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה (בראשית ל, כא) מאי "ואחר", אמר רב לאחר שדנה לאה דין בעצמה, ואמרה י"ב שבטים עתידין לצאת מיעקב ששה יצאו ממני וארבעה מן השפחות הרי עשרה, אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות, מיד נהפכה לנקבה. ומתרצת הגמרא אין מזכירין מעשה ניסים ע"ש.

ועדיין קשה למה אמר שהרי זה תפילת שוא, הרי למעשה רואים שתפילה יכול לעזור שתלד זכר על ידי מעשה ניסים. אלא ע"כ שכוונת הגמ' היא שאין ראוי להתפלל על הנס, א"כ איך כתב כאן הרמ"א שיאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה לאבותינו.

ורצה הישועות יעקב ליישב עפ"י דברי המדרש על הפסוק "אל תירא אברהם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאוד". (בראשית טו, א) וז"ל המדרש "הכל יודעים שאנכי מגן לך". ודברי המדרש אלו סתומים מאוד. וכתב הישוע"י שבאמת כשעושין לאדם נס מנכין לו מזכיותיו, אבל כשהנס מפורסם עד שהכל מכירים שמאת ה' היתה, אז יש לו זכות שעל ידו נתפרסם שמו יתברך בעולם ונעשה קידוש ה', אם כן כנגד מה שמנכין לו מזכיותיו מחמת הנס, מוסיפים לו זכיות משום שעל ידו נתפרסם שמו של הקב"ה. והנה כשאברהם נלחם עם הארבעה המלכים ונצח אותם, בלי ספק שניכו מזכיותיו, אך כאמור כנגד זה היה לזכותו של אברהם שעל ידו נתפרסם שם ה' בעולם, שבמעט האנשים ניצח אברהם את המלכים האדירים האלו. וזהו שאמר לו ה' אל תירא אברהם **הכל יודעין** שאנכי מגן לך, פירוש דמאחר שהכל יודעין, נמצא כי שם ה' נתפרסם ונתקדש על ידך, ואם כן אל תירא כי ינכו מזכיותיך, אלא אדרבה שכרך הרבה מאוד.

ובזה פירש את הפסוק בתהלים (קיה, י) "כל גוים סבבוני בשם ה' כי אמילם, סבוני גם סבבוני בשם ה' כי אמילם", דהיינו שאם ניצל וניכר שה' הצילו, אז גם אם הנס יותר גדול, והיינו סבוני גם סבבוני, יכול לומר שירה "בשם ה' כי אמילם" (מלשון דיבור). דאף שמנכין לו מזכיותיו, מכל מקום כנגד זה הכל יודעין שמאת ה' היתה, ונתפרסם שמו של הקב"ה, א"כ אדרבה ירבה זכיותיו ויכול לומר שירה.

וממילא גם כאן, זהו מה שאנו אומרים הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כשם שעשית עם אבותינו, פירוש כמו שעם אבותינו עשית ניסים שעל ידיהם נתפרסם ונתקדש שם שמים,

וכמו שאומרים בעל הניסים, "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמיך", כן תעשה עימנו נסים כאלו שיתגדל ויתקדש שמך הגדול על ידינו, וממילא לא ינכו גם כן מזכותינו. לפי זה יש ליישב גם גבי המן איך נהנו ממעשה ניסים. דכיון דדבר פשוט הוא כי נתרבה מאוד כבוד שמים על ידם, שהרי נתפרסם הדבר בכל העולם שישראל היו במדבר ארבעים שנה בהנהגה של "על טבעית", לכן אין לחוש ממה שנהנו ממעשה ניסים. עוד יש לתרץ ע"פ דברי החכמת שלמה (בגליון השו"ע סי' תרפ"ב) שכתב ליישב קושיית התבואת שור הנ"ל איך אנו מתפללים בחנוכה הרחמן הוא יעשה לנו ניסים, דיש לחלק בין נס של יחיד לנס של רבים. דדוקא ביחיד אין לו לסמוך על הנס אבל על הרבים מותר לסמוך על הנס ולבקש עליו ע"ש. ולפ"ז הכי נמי גבי המן י"ל היות והוי נס בשביל כל ישראל מותר ליהנות ממעשה ניסים. ואין חשש שינכו מה"ציבור" זכויותיהם. ולפי"ז יש ליישב גם מה שהקשינו לעיל על רש"י למה בעובדא דרב מרי ברה דבת שמואל לא נקט לשון שאסור ליהנות ממעשה ניסים, ולהנ"ל ניחא דשם מיירי בציבור שאין לחוש שינכו מזכויותיהם.

עי' במס' תענית (כד,ב) שמביא הגמ' סיפור על אשתו של רבי חנינא בן דוסא שכל ערב שבת היתה מחממת התנור ושמה דבר שמעלה עשן משום שהיתה מתביישת משכנותיה שאפו לכבוד שבת ולה לא היתה מה לאפות. היתה לה שכנה רעה שנכנסה לבדוק מה היא אופה שידעה שאין לה מה לאפות. היא נכנסה ואשת רחב"ד יצאה, והשכנה ראתה שהתנור מלא פת. היא צעקה לאשת רחב"ד שתביא מרדה להוציא הפת שנשרפת, אז אמרה לה אף אני יצאתי להביא המרדה. וכ' בגמ' תנא אף היא להביא מרדה נכנסה מפני שמלומדת בניסים היתה.

משמע שהיתה מוכנת ליהנות מלחם זה, ולכאורה ק' הא אסור ליהנות ממעשה ניסים, ועיין בחידושים והגהות מהגאון רבי יעקב עמדין ז"ל, (במסכת תענית כה,א) שכתב בזה שאפשר שהיה לה מעט קמח בכד כעין מה שכתוב בצרפתית, וכן באשת עובדיהו, והיתה נותנתו בתנור באופן שהיה מקום לברכה לחול עליו, וכה"ג מותר ליהנות ממעשה ניסים. והיינו דס"ל דרק בנס של יש מאין אסור ליהנות, אבל בנס של תוספת וריבוי ברכה אין איסור בזה ליהנות.

והנה יש לעיין בדבריו מדברי רש"י בההיא עובדא דאלעזר איש בירתא הנ"ל שנעשה לו נס ונתמלאה כל האוצר בחיטים, ואמר על זה העבודה הרי הן הקדש, ופרש"י מטעם שאסור לאדם להנות ממעשה ניסים. והרי התם נמי לא היה נס של יש מאין, רק של יש מיש שנתרבה המעט חיטים שהיה לו, ואפילו הכי אמר שאסור ליהנות ממעשה ניסים.

[ג]

קיום מצוה בדבר שנתהוה ע"י נס

ידועים הם קושיית הגר"ח איך השתמשו החשמנאים בשמן שמצאו ודלק שמנה ימים, הרי בשביל הדלקת הנר במנורה צריך שמן זית ואין כאן אלא שמן נס. הוא תי' שהנס היה באיכות ולא בכמות. היינו שלא נתרבה השמן אלא שדלק יותר זמן, א"כ כל השמן היה שמן זית. אבל עי' בס' כלי חמדה עה"ת פרשת ויקהל שמביא דברי החידושי הרי"מ, שהוכיח מקושיא זו כדברי הט"ז שחילקו השמן לשמנה חלקים ונתרבה השמן עד שהיה מספיק בכדי שידליק כל הלילה. ולכן אין כאן אלא תוספת ברכה ולא "יש מאין", א"כ אין כאן שמן נס

אלט שמן זית. [וזה כעין החילוק שהבאנו לעיל מהיעב"ץ לגבי הדין שאסור ליהנות ממעשה ניסים]

והיה אפשר לומר שאין חיוב שהשמן יבא מזית אלא שיהיה לו התכונות של "שמן זית" א"כ ע"י הנס היה ממש כמו "שמן זית".

ועי"ש שמביא הכל"ח ראייה נפלאה ליסוד החי' הרי"מ. דהנה בתענית ח,ב כתוב תנו רבנן הנכנס למוד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה מדד ואחר כך בירך הרי זו תפלת שוא לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין. וק' הרי לכאורה מיירי במי שעדיין לא הפריש תרו"מ, וא"כ אם באמת ה' יענה תפילתו וגורנו יתברך, איך הוא יכול להפריש תרו"מ אולי יפריש מן הפטור על החיוב, שהרי מה שנתרבה אינו אלא בדרך נס ואינו חייב בתרו"מ. אלא ע"כ צריך לומר שיש הבדל בין נס של יש מאין לנס של תוספת ורבויו ברכה. וכאן שאינו אלא ריבוי, אז גם התוספת באמת חייב בתרו"מ.

[ואולי יש להוסיף כעין דמות ראייה מה שדנו הראשונים בב"ב (עז,א). דהנה נחלקו הראשונים האם כדי להתחייב במעילה צריך קדושת פה או לא. דעת תוס' שהטעם שאין מעילה במקדיש בור ונתמלא במים משום שאין קנין חצר להקדש. הרמב"ן וריטב"א ועוד ראשונים סוברים שהטעם הוא משום דאין כאן קדושת פה. וכ' הריטב"א דלפי"ז הא דמועלין בגידולי הקדש צריך לומר דיש כאן קדושת פה הואיל וגדל מדבר שיש עליו קדושת פה, א"כ הוי כמותו.]

[ד]

קיום מצוות במן

מאכלות אסורות במן

יש לדון האם היה אפשר לקיים מצוות עם המן, למשל האם יוצא אדם ידי חובת אכילת מצה בליל הפסח, ע"י אכילת מן שחשב עליו שיהיה לו טעם מצה. שורש הספק הוא האם אפשר לומר שמצה זה נחשב כבא מחמשת מיני דגן או לא.

והנה ביומא עה,א בסוגיא ד"מן" מביא הגמ' מחלוקת לגבי קישואים ואבטיחים וכו', רבי אמי ורבי אסי חד אמר **טעם** כל המינין **טעמו** במן, טעם חמשת המינין הללו לא טעמו בו. וחד אמר טעם כל המינין טעמו **טעמן וממשן**, והללו טעמן ולא ממשן. הרי לן להדיא שנחלקו האמוראים האם במן טעמו רק הטעם בלי הממשות, או דילמא גם הממשות של המן נתהפך לדבר שחשב עליו. א"כ כותב בספר מקראי קודש (פסח סי' יב) ששאלתינו תלויה בשני דעות אלו, דאם טעמו רק הטעם אז לא יצאו יד"ח, שאין מספיק באכילת דבר שיש בו טעם מצה אלא צריכים לאכול מצה עצמה. אבל אם גם הממשות נשתנה א"כ שפיר מקרי מצה מחמשת המינים ושפיר יצאו ידי חובתם.

אבל עיין בריטב"א קדושין (לז,ב) שכ' מפורש שלא יצאו ידי חובת אכילת מצה במן כיון דלא היה מחמשת מיני דגן ע"ש.

והנה במס' מנחות (מה,ב) כתוב במשנה שלא הביאו שני הלחם עם כבשי עצרת. וכתבו בתוס' בשם רש"י (ברש"י שלפנינו ליתא) משום שלא היה להם אלא מן. התוס' חולקים וסוברים שבאמת היה להם חיטה מתגרי אומות העולם שמכרו להם. ומביאים ראייה מפרק שתי הלחם (צה,א) שהקריבו קרבן עומר והיה להם לחם הפנים. אלא אומר ר"ת דה"ט

שלא הביאו שתי הלחם משום דכתיב כי תבואו אל הארץ. עכ"פ מבואר ברש"י ותוס' שאין להביא קרבן מנחה מהמן, הרי לך דלא היה עליו תורת חיטה.

שו"מ בס' חומת אנך (מהחיד"א) על תהילים פ' עה שמביא דברי רבינו אפרים שמהמן נעשה גרעיני חטה מגובל כעיסה שיש מים הרבה... ומקריבין ממנו למנחות וללחם הפנים. הרי שנחלקו בזה הראשונים.

אלא דיש להקשות מהא דמבואר בברכות (מח,ב) שמשה תיקן להם לישראל ברכת הזון כשירד להם מן. ואם נאמר שלמן לא היה תורת חיטה איך ברכו ברכת המזון, הרי אין מברכים ברכת המזון אלא על לחם העשוי מחמשת מיני דגן.

ועי' בגליוני הש"ס (לר"י ענגיל) בברכות שם שהק' כנ"ל ותי' שע"כ הסוגיא הולך כמ"ד "טעמו וממשו". אבל זה דוחק דסתמא דגמ' הוא שמשה תיקן ברכת הזון משמע שאין חולק. ועי"ש בסוף שרצה לחדש שאפילו למ"ד טעמו וממשו אבל זה אינו אלא בשעת האכילה ולא שהיה יכול לחשוב עליו לפני האכילה ונתהפך למה שרצה. א"כ שתי הלחם שהיה צריך אפייה וקידוש בכלי א"כ לא היה אפשר במן, משא"כ לגבי ברכה"מ היה די בזה שבשעת אכילה היה עליו שם לחם.

בעיקר ראייתו מברכת המזון יש לדון, דאולי משה תיקן להם ברכת המזון הואיל וזה היה עיקר אכילתם, אע"פ שלא היה עליו "שם" של שבעת המינים. ותקנת משה רבינו תכיפה גם בברכת המזון שלנו. (אלא שבברכת המזון שלנו יש תנאי שאינו חייב אלא על חמשת מיני דגן) אבל לכאורה זה אינו דיעוין בראשונים (רשב"א ועוד) לברכות (מח,ב) שמקשים על הגמ' שמשה תיקן ברכת הזון הרי כתוב בתורה "ואכלת ושבעת וברכת" א"כ חייב מן התורה. ותירצו שהם תיקנו רק נוסח הברכה, שמן התורה אפשר לברך באיזה נוסח שרוצה. ואם נאמר שהיה תקנה מיוחדת שחייבים לברך על המן משום שזה היה האוכל שלהם אין כאן קושיא כלל.

עי' בפתח עינים (לחיד"א) על מסכת חולין (קי,ב) שדן האם מותר לחשוב על המן שיטעום כדבר האסור. וכ' להוכיח מהגמ' שם ש"ילתא" אשת ר"נ רצתה לטעום טעם בשר בחלב אז אמר שיצלו לה כחל בשפוד. הרי לך דאף שהיתה טועמת **טעמא דאיסורא** אינו אסור. אבל יש להעיר עליו, דלפי מה שכתב המקראי קודש אז למ"ד "טעמו וממשו" אין הכריח מ"ילתא", דשם לא היה אלא טעם האיסור אבל במן יש גם הממשות של איסור, א"כ אולי באמת אסור.

ועי"ש בחיד"א שאם היה אסור אז לא היה מועיל מחשבתו משום שאין דבר טמא יורד מן השמים. המקור לזה הוא גמ' בסנהדרין (נט,ב) שמביא סיפור על רבי שמעון בן חלפתא שהיה הולך בדרך ופגעו בו אריות, התפלל וירדו לו שתי ירכיים אחד אכלו האריות ואחד הביא לבית המדרש, בעי עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור אמרו ליה **אין דבר טמא יורד מן השמים**. ועי"ע בהמשך הגמ' בעי מיניה רבי זירא מרבי אבהו לרדה לו דמות חמור מהו אמר ליה יארוד נאלא הא אמרי ליה אין דבר טמא יורד מן השמים. ופרש"י דבר שאינו הוא ואם ישנו טהור. ולפי"ז יש לדון שאפילו למ"ד "טעמו וממשו" יהיה מותר, שהרי כאן יש היכא תימצא שירד דבר טמא והיינו ע"י שמחשב עליו לדבר טמא, ולפי רש"י יהיה מותר.

אבל יש לדון על עיקר הדמיון לסנהדרין דיש לחלק בין מן לחמור, דהמן כשירד היה טהור א"כ אפילו אם נאמר דדבר טמא א"א לירד מן השמים, מי אמר שלא יכול לקלקלו אח"כ. משא"כ החמור ירד כשהיה כבר חמור.

[ה] ברכה על המן

עיינן בספר בני יששכר במאמרי השבתות מאמר ג' אות ג' שהביא בשם הרמ"ע מפאנו, שלעתיד לבא בסעודה של לויתן יוציאו צנצנת המן הנגנז, והוא נקרא לחם כמו שנאמר לחם אבירים אכל איש וכו' דקאי על המן. וכתב שם שיברכו על המן המוציא לחם מן השמים. וכתב הבני יששכר שזוכר שכשהיה מסתופף פעם אחת אצל הגאון המקובל רבי צבי הירש מזידיטשוב ז"ל היה חוקר האיך היה ברכת המן, וענה שם אחד מן החברים (הרב המקובל ר' ישראל דב ז"ל) שכמדומה כי לא ברכו ברכה על המן כל עיקר, כיון שהוא לחם אבירים, לחם שנבלע באיברים כדאמר ביומא (עה, ב) א"כ הא לא היה בו בירור של פסולת, ומבואר בשער המצות (להאריז"ל) כי כל עיקר הברכה הוא לברר ניצוצין ולהפרידם מן הפסולת, ובמן לא היה פסולת.

וע"ע בפדרס יוסף שמביא הערה מבעל האמרי אמת לומר שלא ברכו כלל, משום דכל המקור שחייבים לברך הוא בברכות (לה, א) רבי לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתוב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, לא קשיא כאן לפני הברכה כאן לאחר הברכה. א"כ במן הרי כתיב הנני ממטיר לכם וכו', א"כ הרי שהמן ניתן לנו ולכן לא צריך לברך.

ועי"ש עוד שדן דאולי לא היו יכולים לברך, משום שאם אחרי שבירך ישנה מחשבתו לדבר אחר שברכתו שונה נמצא בירך ברכה לבטלה. אבל כ' שלפי מה שכתב בחי' ריטב"א למס' חולין (קו, ב) וז"ל והנוטל ידיו לאכילה וברך על נטילת ידים ואחר כך נמלך ולא אכל עכשיו אין בכך כלום ואין מחייבין אותו לאכול כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, דהא **מכיון שנטל ידיו גמרה לה ברכת הנטילה שעליה הוא מברך**, וההיא שעתא דעתו היה לאכול, וכן דנתי לפני מורי נר"ו והודה לדברי. א"כ אפילו אם שינה דעתו אין כאן משום ברכה לבטלה.

(וכע"ז כ' בשו"ת חת"ס יו"ד סי' שכ שאם נשאל על התרומה, אע"פ שבירך בשעת ההפרשה אינו ברכה לבטלה אע"פ שלמפרע לא היה כאן תרומה.)

אבל נראה שאין כאן דמיון דשם הרי סוף כל סוף נטל ידיו וכלשון הריטב"א א"כ אע"פ שבסוף לא אכל מחדש הריטב"א דלא הוי ברכה לבטלה. משא"כ כאן אם בסוף השתנה למאכל אחר בפשטות הוי ברכה לבטלה. הגע בעצמך מי שבירך והחליט לא לאכול האם נאמר שברכתו אינו לבטלה משום שבשעת ברכה היה עליו לברך.

אבל לפי הרמ"ע אין כאן חשש ברכה לבטלה כלל. שהרי בירכו "המוציא לחם מן השמים, בין אם כוונו שיהיה טעם דג בין שיהיה טעם עוגה, א"כ אפילו שינה דעתו אין כאן ברכה לבטלה. אבל העירו לי שזה לא מוכרח, שהרמ"ע מיירי לעתיד לבא שיאכלו המן בתורת לחם של סעודת לויתן, א"כ בוודאי יחשבו עליו ללחם ואז ממילא יברכו המוציא, אבל בזמן המדבר יכול ליהיות שברכו לפי האוכל שהתכוונו לטעום.

ועי' בס' מנחת אשר עה"ת (פרשת בהעלותך) שמביא מהפסקי תשובה שברכו המוציא לחם מן הארץ. וזה עפ"י דברי הספורנו בפרשתינו שמי שלקט "מן" עבר משום תולש שעוקר דבר מגידולו, ע"כ שסובר שה"מן" יונק מן הקרקע. אבל עי' לקמן דאינו מוכח כלל אלא כוונתו שגדר מלאכת תולש הוא שעוקר דבר ממקום גידולו.

והנה יעוין בספר חיי אדם כלל נא, יז דדן לגבי חיטה שגדל בעציץ נקוב איזה ברכה מברך. עי"ש שמסקנתו שמברך לפניו בורא מיני מזונות, ולא ברכת המוציא משום שעציץ שאינו נקוב לא מקרי ארץ. אבל לאחריו מברך ברכת המזון, וראייתו מגמ' בברכות (מז,ב) שמוקי הא דאמרינן במשנה שאם אכל טבל אין מזמנין עליו, באכל טבל דרבנן דהיינו שגדל בעציץ שאינו נקוב. משמע שאם לא היה טבל היה מברך ברכת המזון אע"פ שגדל בעציץ שאינו נקוב. ועי"ע בנשמת אדם כלל קנב, א שמוכיה מהמן שאע"פ שלא בירך המוציא בתחילה מברך ברכת המזון בסוף.

אבל עי' בשדה חמד מערכת כ' כלל ק' שחולק עליו עפ"י הרמב"ם פ"ג מהל' ברכות הל' יא וז"ל כל שמברכין עליו בתחלה המוציא מברכין לאחריו בסוף ברכת המזון, כסדרה ארבע ברכות. וכל שמברכין עליו בתחלה בורא מיני מזונות מברכין בסוף לאחריו ברכה אחת מעין שלש חוץ מן האורז. א"כ אם על הגדל בעציץ שאינו נקוב מברכים בורא מיני מזונות לפניו אז מברכים לאחריו ברכה אחת מעין שלש. והא דהוכיח מהמן י"ל שלפי הרמ"ע מפאנו באמת ברכו "המוציא" לחם מן השמים, ולכן שפיר מברך בסוף ברכת המזון.

א"כ יוצא שדעת הנ"א הוא שלא ברכו המוציא לחם מן השמים כדברי הרמ"ע, אבל לא ברור איזה ברכה ברכו, ואולי ברכו בורא מיני מזונות כמו בהגדל בעציץ שאינו נקוב.

[ו]

מלאכת שבת במן

כ' התרומת הדשן סי' עו' דאינו חייב על מלאכת טוחן אלא בדבר שנחשב גידולי קרקע, שטוחן במשכן היה בסממנין וכולם היו גדולי קרקע. והק' עליו בס' נשמת אדם הל' שבת כלל יז, ב א"כ מבשל נמי אינו חייב אלא בגידולי קרקע שהרי בישול במשכן היה ג"כ רק בדברים שהם גידולי קרקע. והיתכן שהמבשל בשר בשבת פטור שהרי כתבו התוס' במס' שבת (עג,ב) דבעל חיים לא נחשבים גידולי קרקע. ועי' בס' כלי חמדה שהתירוך הוא פשוט שהרי בישלו החלזון א"כ חייב גם אם אינו גידולי קרקע. אבל עי' בס' אגלי טל (מלאכת אופה אות לה) שמביא מקורות שהתכלת הביאו אתם ממצרים א"כ לא היה בישול של חלזון במשכן.

ועי' אגלי טל שם שרוצה ליישב קושיית הנ"א דאפשר ללמוד בישול מה"מן" שכתוב "את אשר תבשלו בשל"ו" (לפני שבת) הרי לן שאסור להם לבשל בשבת, ו"מן" אינו גידולי קרקע. ועי' בשו"ת אבני נזר סי' קל שהשיגו עליו מדברי הספורנו בפרשתינו שכ' שחייב על לקיטת המן משום עוקר דבר מגידולו הרי לן שנחשב גידולי קרקע. ותי' שהוא לא אחראי על דברי הספורנו התמוהים. ועי' בס' כלי חמדה שלפי הירושלמי באמת לומדים מלאכת בישול מהמן.

בעיקר דברי הספורנו נראה שאין כוונתו לומר שהמן גדל ויונק מהקרקע אלא שגדר מלאכת תולש הוא שעוקר דבר ממקום גידולו דהיינו אפילו אם אינו יונק משם חייב הואיל וכאן הוא מקום שגודל. ועי' היטב בדברי הרשב"ם למס' בבא בתרא (סו,א) דכן כתב לגבי היורד דבש מכוורת שלפי ר"א חייב חטאת. ונר' כוונתו דגם שם אין הדבש יונק מהכוורת אלא שזה מקום גידולו ולכן חייב. וע"ע לשון הר"מ פ"ח מהל' שבת הל' ג וז"ל לפיכך צרור שעלו בו עשבים וכשות שעלה בסנה התולש מהן חייב שזה הוא מקום גידולן משמע כנ"ל, שאינו תלוי בפסיקת יניקה אלא בעוקר ממקום גידולו.

כ' הר"מ פ"ט מהל' שבת הל' ג וז"ל המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו או דבר שאינו צריך בישול כלל פטור. ועי' בס' אגלי טל מלאכת אופה אות יט שדן באריכות האם חייב בבישול תפוח עץ או כל דבר שנאכל כמו שהוא חי. שרע"א בס'י רנד סעי' ד למד מהר"מ שהוא פטור, ואינו חייב אלא בדבר שאינו נאכל כמו שהוא חי. והק' האחרונים מה"מ"ן שנאכל כמו שהוא חי ואסור לבשלו בשבת כמבואר בפסוק "את אשר תאפו אפו וכו'". והנה התירוץ הפשוט הוא שבאמת לא היה ראוי לאכילה בלי בישול, ולכן באמת התורה מדבר על בישול המן.

עוד יש לתרץ עפ"י דברי האגלי טל שמק' על הגרע"א מבישול מים שחייב עליו אע"פ שראוי לאכול גם בלי בישול. ואע"פ שמיישב דברי הגרע"א הוא רוצה לפרש דברי הר"מ בדרך אחר שכוונתו שדבר שאין הבישול משפיע עליו כלל אינו חייב עליו. א"כ אפילו אם נאמר שאפשר לאכול המן בלי בישול אבל בוודאי הבישול השפיע על המן, א"כ שפיר היה אסור לבשלו בשבת.